

PRIKAZI KNJIGA

str. 191 - 196.

*Prof. dr Radovan D. Vukadinović, Stvaranje i
ostvarivanje komunitarnih prava u Evropskoj uniji*
Izdavač: Institut za evropske studije, Beograd, 1998, 301 strana.

Pravo Evropske zajednice/unije kod nas je, na žalost, još uvek slabo proučavano, a ozbiljnija objavljena dela na ovu temu se mogu izbrojati na prste. Stoga bi trebalo pozdraviti pojavljivanje vredne monografije profesora dr Radovana Vukadinovića koja se odnosi na "stvaranje i ostvarivanje komunitarnih prava u Evropskoj uniji". Kako sam autor navodi u predgovoru, predmet studije, pripremljene u okviru šireg naučnog projekta, posvećen je pitanjima nastanka individualnih prava i načinima njihove pravne zaštite, sa gledišta prava EU/EZ. Autor se tako u ovom radu posvetio jednom od ključnih pitanja teorije i prakse prava Zajednice: na koji način pojedinci, fizička ili pravna lica, kao subjekti prava EZ,

postaju nosioci prava i obaveza koje proizilaze iz komunitarnih normi i kako se ta prava efektivno realizuju kroz sudsku praksu.

Monografija je podeljena u dva logična dela, koji proizilaze iz samog naslova. U prvom delu, posvećenom "sticanju komunitarnih subjektivnih prava", govori se o izvorima i vrstama subjektivnih komunitarnih prava, dok je ključni odeljak posvećen načelima izvedenim iz prakse Suda pravde EZ koja omogućavaju sticanje subjektivnih komunitarnih prava. Radi se o načelima direktne primene i direktnog dejstva, superiornosti, uskladenog tumačenja, preliminarog odlučivanja, pitanju odgovornosti države zbog povrede komunitarnog prava, kao i o

načelu vanugovorne odgovornosti. Unutar ove podele, najveća pažnja je posvećena načelu direktnog dejstva, kao i pitanju vanugovorne odgovornosti države članice EZ za prouzrokovanu štetu, koja je relativno noviji koncept, razvijen na osnovu poznatog slučaja *Frankovič*. Načelo "direktnog dejstva" je sigurno jedan od najbitnijih koncepata za razumevanje odnosa između komunitarnog i nacionalnih prava i njihovog uzajamnog prožimanja i uskladjivanja, što i čini specifičnost EU, kao posebnog međunarodnog entiteta kod koga se mešaju "federativni i konfederativni elementi". Zanimljivo je autorovo ukazivanje da u novije vreme praksa Suda pravde Evropskih zajednica ide u pravcu "postepenog ograničavanja značaja načela direktnog dejstva... kao jednog od stubova komunitarnog pravnog poretka" uz istovremeno isticanje "uloge i značaja načela 'efikasne sudske zaštite, načela uskladjenog tumačenja ili načela odgovornosti države zbog nesprovođenja komunitarnih propisa" (str. 96-97).

Drugi deo monografije je posvećen "ostvarivanju komunitarnih prava". Autor ukazuje na dva nivoa moguće zaštite subjektivnih prava: na komunitarnom nivou (pred Sudom pravde Evropskih zajednica ili pred Sudom prve instance) - tužbe protiv nezakornosti rada organa EZ i organa država članica. Drugi nivo su "alternativna sredstva" zaštite pred sudovima država članica. Posebna pažnja je posvećena primeni komu-

nitarnih načela i pravila u sporovima pred nacionalnim sudovima (poput načela nacionalnog tretmana, nediskriminacije, načela efikasnosti), kao i uticaju komunitarnog prava na proceduralna pitanja pred nacionalnim sudovima (pravo na sudsku zaštitu, izbor pravnih sredstava itd). U ovom delu studije, čini se da je autor manju pažnju posvetio klasičnim i već veoma razradjenim pitanjima, poput analize direktnih tužbi za poništaj akata zbog nezakornosti (na osnovu člana 173. Rimskog ugovora i dr), odnosno u celini pitanjima zaštite, to jest ostvarivanju subjektivnih prava pred Sudom pravde Evropskih zajednica, a mnogo više se orijentisao na pitanja ostvarivanja subjektivnih komunitarnih prava pred nacionalnim sudovima i njihovom artikulisanju u okviru pravnog sistema EZ. U tom smislu, posebno je vredan pažnje prikaz stvaranja "novog komunitarnog procesnog prava", odnosno "invazije" pravnih načela Zajednice, formulisanih sudskom praksom Suda pravde Evropskih zajednica u nacionalno procesno pravo. Tako, na primer, primenom načela superiornosti komunitarnih normi i načela, dovedena su u pitanje i nacionalna pravila o rokovima zastarelosti, umesto kojih Sud pravde Evropskih zajednica propisuje "razumne rokove" za efikasnu zaštitu individualnih prava. U istom smislu, na primer, komunitarno pravo nameće koncept "privremenih mera", odnosno obavezu suspenzije nacionalnih normi suprotnih komunitarnim pravilima, čak

i u nacionalnim pravnim sistemima koji nisu poznavali ovakav sistem.

U rezimeu, autor ukazuje na evolucionistički pristup Suda pravde Evropskih zajednica koji je u ovoj oblasti postepeno razvijao svoja pravila putem tri generacije slučajeva - od načela direktnog dejstva i superiornosti, preko načela uskladjene zaštite i harmonizacije sredstava zaštite individualnih prava u državama članicama, do stvaranja *de facto* novih komunitarnih sredstava zaštite, poput davanja mogućnosti za naknadu štete od države zbog nesprovođenja propisa, ili privremene mere. Autor sa pravom ukazuje na jednom mestu, da je Sud pravde Evropskih zajednica svojim kompletnim delovanjem od momenta stvaranja tri Zajednice, kao i kreativnim tumačenjem prava i stvaranjem pomenutih načela "išao i izvan granica onoga što se tradicionalno podrazumeva pod tehnikom tumačenja pravnih normi i praktično stvorio novo pravo na osnovu politike" (str. 117).

U celini, može se zaključiti da najnovije delo dr Vukadinovića predstavlja izuzetno vredan doprinos domaćoj pravnoj nauci posvećenoj komunitarnom pravu. Studija je napisana na visokom stručnom nivou, uz obilno korišćenje najnovije evropske kao i raspoložive domaće literature i uz svu protrebnu i vrlo detaljnu naučnu aparaturu. Monografija "Stvaranje i

ostvarivanje komunitarnih prava u EU" je u potpunosti ostvarila proklamovani cilj da "prikaže postojeće stanje u pravnoj teoriji i jurisprudenciji Suda pravde" u ovoj dinamičnoj oblasti. Posebno je značajno da se, i pored apstraktnosti teme, studija čita lako, što u prvom redu treba zahvaliti autorovom finom osećaju za stil i jezik, koji je u najboljoj tradiciji srpske pravne škole. Na ovaj način, autor nastavlja svoju plodnu aktivnost u proučavanju prava EZ, koja je dosada ovaploćena u dve zaokružene studije: prva je bila posvećena institucionalnoj organizaciji, odnosno organima EZ ("*Evropska ekonomska zajednica - Institucije*", Beograd, 1991); druga se odnosila na analizu same suštine realizacije EZ: četiri velike slobode kretanja roba, radne snage, kapitala i usluga, odnosno realizovanje unutrašnjeg tržišta EZ ("*Pravo Evropske unije*", Beograd, 1996).

Zbog svih navedenih kvaliteta, kao i zbog značaja teme, ovaj rad bi trebalo da predstavlja nezaobilazno štivo za sve zainteresovane koji žele da bolje i ozbiljnije upoznaju i razumeju komunitarno pravo, a u prvom redu za studente pravnih fakulteta, posebno za postdiplomce na evropskom, međunarodnom ili privrednom pravu.

dr Duško Lopandić